

Henk Doing

pionier van de landschapsecologie

THEO BAKKER & COR TEN HAAF

Op 16 februari 1995 ontving Henk Doing de Dr. Abraham Schierbeekprijs vanwege zijn grote verdiensten voor het natuurbehoud van het duingebied Meijendel en meer in het algemeen vanwege de unieke manier waarop hij de Nederlandse kustduinen in kaart heeft gebracht en daarmee een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het behoud en beheer van dit landschap: voldoende aanleiding om eens wat dieper in te gaan op de persoon Doing en op zijn ideeën en inzichten op het gebied van duinbehoud en beheer. Tweemaal zochten wij hem op in zijn pied à terre te Amsterdam, waar wij in totaal zo'n vier uur met hem spraken over leven en werk.

Henk Doing is op 4 februari 1927 geboren in de uitlopers van de Vogezen. Tot zijn achtste jaar woont hij in het toentertijd neutrale, door de volkenbond beheerde, Saarbrücken, in een landschap van parken, heuvels en loofbossen dat zeer rijk is aan insecten en bloemen. Hoewel hij afkomstig is uit een milieu waarin natuur of veldbiologie geen vooraanstaande rol spelen, is het de natuur die hem bovenmatig boeit. Hij verzint eigen namen voor bepaalde planten en brengt menig uur door in wegbermen die vol staan met planten en dieren. In 1935 verhuist het gezin Doing naar Holland en vestigt zich, alvorens definitief in Haarlem neer te strijken, enige maanden in Zandvoort.

Henk Doing houdt één van zijn boeiende betogen in zijn karakteristieke houding (foto: Piet Veel).

Haarlem en omgeving zal het landschap van zijn jeugd en daarmee van zijn gehele verdere leven worden. Na de heel gelukkige jaren te Saarbrücken breekt een tweede periode van geluk aan tijdens zijn middelbare schooltijd, hoewel die samenvalt met de tweede wereldoorlog. De plant- en dierkundelessen zijn voor hem een nieuwe stimulans. Met behulp van de flora van Heimans, Heinsius en Thijssse determineert hij zijn eerste bloemen. Ook ontmoet hij Thijssse die een soort vaderfiguur voor hem is. Het overlijden van zijn eigen vader, als Doing zelf nog maar tien jaar oud is, zal daarbij ongetwijfeld een belangrijke rol hebben gespeeld. Hij herkent zich in een beschrijving die Thijssse van zichzelf geeft: "Ik ben altijd een alleenloper geweest."

Van student naar specialist

Het is ook Thijssse die hem aanzet tot de studie bosbouwkunde in Wageningen. In de ogen van Thijssse zijn er houtvesters nodig met liefde voor de natuur. Doing zal daaraan, naar de mening van Thijssse, uitstekend kunnen voldoen. In zijn studiejaren te Wageningen zijn drie figuren in hoge mate bepalend geweest voor zijn wetenschappelijke vorming: Edelman vanwege diens landschappelijke benadering van de bodemkunde, Bijhouwer vanwege diens grote kennis van het ontstaan van het Nederlandse cultuurlandschap en Westhoff als mentor met betrekking tot de vegetatiekunde en de biologie in het algemeen. Bovendien zijn zij allen eminente docenten. Daarnaast hecht Doing veel waarde aan de vele uren die hij vult met muziek, psychologie en filosofie: zaken die hem mede vormen tot de landschapsecoloog die hij later zal worden.

Met genoeg denkt hij terug aan de lange vakanties die hij in Haarlem door heeft gebracht. Er zijn vele gelegenheden om de duinen te bezoeken, onder andere in de vorm van een praktijktijd van drie maanden. Wat hilarisch noemt hij een ervaring, ergens rond 1950 in de boswachterij Noordwijk, toen hij zeedennen plantte in een prachtig zeedorpenlandschap. Ter illustratie van de tijdgeest merkt hij daarbij op niet het gevoel te hebben gehad dat hij iets heel verkeerds aan het doen was.

Via een studentenassistentenstus volgt in 1956 een aanstelling als wetenschappelijk medewerker, toentertijd adjunct wetenschappelijk ambtenaar geheten, bij de afdeling plantensystematiek en -geografie van de toenmalige Landbouwhogeschool, een afdeling waar Victor Westhoff docent was. Zijn eerste onderzoek van duinvegetatie en bodem dat reeds tijdens zijn studie wordt uitgevoerd, betreft de bossen langs de binnenduinrand, inclusief het ontstaan van landgoedren en buitenplaatsen.

Het zeedorpenlandschap bij Zandvoort. Dankzij extensief gebruik een floristisch waardevol landschapstype (foto: Henk Wijkhuisen).

In hetzelfde jaar krijgt hij opdracht om de Kennemerduinen, dat in 1950 nationaal park was geworden, te karteren. Hij werkt daarbij nauw samen met Jan Boerboom die een vergelijkbaar karwei uitvoert in de duinen van Meijndel. Een van de belangrijkste ontdekkingen bij het karteren van vegetaties in de duinen volgt spoedig. Doing heeft geen vrede met het zeer gedetailleerd karteren van vegetaties maar heeft veel meer de behoefte de grotere samenhang op landschapsniveau in kaart te brengen. Hij noemt les Zonneveld als een generatiegenoot die hem stimuleert in dit landschapsecologisch denken en doen. In 1958 legt hij in een artikel in *De Levensde Natuur*, "Zonering en plantengroei van de duinen bij Bloemendaal en Velsen", voor het eerst uit wat zijn methode van landschapskartering inhoudt.

In dat verband wil Doing nog wel kwijt dat hij in het Nederlandse duingebied Texel, Voorne en de Kennemerduinen ziet als schoolvoorbeelden van gebieden waar een fraaie en regelmatige zonering van zijn landschapstypen te vinden is. Binnen de kalkarme duinen is Schiermonnikoog met zijn grillige structuur de tegenhanger van Texel. Binnen de kalkrijke duinen vertoont Meijndel het meest complexe patroon: bepaald

De blauwe zeedistel hoort thuis in het Ammophilion-landschap, het stuivend duinlandschap aan de kust, waarin helm dominant is (foto: Stichting Duinbehoud).

geen landschappen voor beginners, meer die voor gevorderden.

Tussen de bedrijven door promoveert Doing in 1962 "met lof" op een proefschrift over de Nederlandse bosgemeenschappen. Voor duinbeheerders is het interessant om kennis te nemen van een paar van zijn stellingen. Ze zijn nog merkwaardig aktueel:

zonder een langjarig beheersplan kan een natuurreservaat niet aan zijn doel beantwoorden; het gevaar voor ernstige verstuiving van schaars begroeide duin- en stuifzandterreinen in Nederland wordt gewoonlijk sterk overschat.

In 1985 maakt Doing gebruik van de mogelijkheid tot vervroegde pensionering. Niettemin is hij sterk betrokken gebleven bij de duinen als adviseur van verschillende beheerders.

Buitenland-ervaringen

Aan het eind van de vijftiger jaren maakt Doing zijn eerste grote reis. In 1959 stelt de Franse regering een bescheiden studiebeurs beschikbaar voor een veldstudie. Tot zijn vreugde krijgt Doing deze beurs. Gedurende drie maanden bestudeert hij de Franse duinen vanaf Les Landes tot aan de Belgische grens. Bij terugkeer in Nederland is niet alleen zijn kennis van de duinen sterk toegenomen, hij is er bovendien van overtuigd geraakt dat Nederland te vol is en dat naar elders vertrokken dient te worden.

In 1963 gaat hij naar Australië, waar hij een aanstelling krijgt bij de "Division of Plant Industry-70 van de Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation te Canberra om onderzoek te doen aan weide-onkruiden. Gelukkig kan hij daar ook voldoende tijd besteden aan de studie van de duinen.

Na rijp beraad keert Doing, mede op verzoek van professor Venema, in 1968 terug naar Nederland, waar hij de leiding krijgt van de Vakgroep Vegetatiekunde en Plantenecologie van de Landbouwhogeschool. Dit betekent een zware belasting op het gebied van onderwijs en organisatie.

In de jaren tussen 1968 en 1985 karteert hij samen met zijn studenten alle Nederlandse kustduinen, wat uiteindelijk in 1988 uitmondt in zijn levenswerk, "Landschapsecologie van de Nederlandse kust".

Aandacht voor andere zaken ontbreekt niet. Zo zijn er veldpraktika in Zwitserland, waar hij dertien jaar achtereen drie weken doorbrengt.

Projekten van de landbouwuniversiteit brengen hem een aantal malen in Kenia en Ivoorkust. Internationale excursies voeren hem onder andere naar de Verenigde Staten en Japan.

Natuurbehoud

Sprekend over de Nederlandse duinen durft Doing de stelling wel aan dat die tot de best ontwikkelde en meest gevarieerde van de wereld behoren. Binnen Nederland is het kustduingebied volstrekt uniek in samenhang en uitgestrektheid. Het zijn geluiden die wel vaker gehoord worden. Het kan echter geen kwaad het nog eens op te tekenen uit de mond van een kenner van duinen op wereldschaal.

Puttend uit duinkennis van meer dan een halve eeuw moet Doing toch constateren dat er sprake is van een behoorlijke achteruitgang. Stads- en

Het gezicht van Henk Doing (rechts) verraad dat Meyndel een landschap is voor gevorderden (foto: Piet Veel).

dorpuutbreidingen hebben hun tol geëist. Hij noemt met name de uitbreiding van IJmuiden. Daarnaast is er uiteraard de aanleg van de grote infiltratiewerken in de duinen. Voor de duinbeschermer van vandaag is het wellicht wat merkwaardig te moeten horen dat er vanuit de natuurbescherming hoegenaamd geen protest te horen is geweest tegen deze zeer grootschalige ingrepen. Slechts over de plaats van de infiltratieplassen is gesproken. En naar de mening van Doing is dat succesvol geweest. De grote infiltratiegebieden zijn meestal op die plaatsen in het duingebied aangelegd waar dat de minste schade met zich meebracht.

Een andere aantasting van formaat is de aanleg van de provinciale weg achter de duinen in Zuid-Holland geweest. Met name in de buurt van De Zilk is toen de uiterst waardevolle overgang van het strandwallenlandschap naar Jonge duinen ernstig verstoord.

Een ander punt dat Doing noemt, is de sterke mate waarin het Nederlandse duingebied is dichtgegroeid. Vanwege vergrassing en verstruiking zijn vele belangwekkende vegetatietypen sterk achteruit gegaan. Dit betreft zowel pioniergemeenschappen als duinroosbegroeiingen, berkenbossen en noordhellingbegroeiingen. Ook de korstmosrijke begroeiingen in de kalkarme duinen zijn sterk achteruitgegaan.

Eind jaren zeventig vindt er, samenhangend met de opkomst van de Stichting Duinbehoud, een doorbraak plaats op het gebied van bescherming van de duinen. Pas dan ontstaat er ruimte voor een meer fundamentele natuurbescherming in de duinen. Als voorbeeld noemt hij de oppervlakte-infiltratie in de Kennemerduinen. In Klein Doornen wordt in 1975 begonnen met een proef van bescheiden capaciteit. Doing heeft zitting in de commissie die deze proef begeleidt. Uiteindelijk komt deze commissie tot de conclusie dat het realiseren van grootschalige oppervlakte-infiltratie in het laatste grote en goeddeels ongerepte kalkrijke duingebied van de vastelandsduinen van Nederland ongewenst is. Beter is het in andere gebieden de drinkwaterwinning te intensiveren en daarmee de Kennemerduinen te ontzien, zodat daar de natuur meer kansen zal krijgen, een visie die nu in de praktijk wordt gerealiseerd.

Beheer van de Nederlandse duinen

Doing wil zich ook wel mengen in de discussie aangaande het beheer van duinen. We bespeuren enige terughoudendheid waar het gaat om een al te groot vertrouwen in de natuurwinst die grootschalig zogenaamd procesbeheer met zich meebrengt.

Uitstuiving tot op het grondwater zal niet gemakkelijk plaatsvinden. De duinvormen zoals die nu bestaan, zijn het gevolg van zeer grootschalige verstuiwingen die meedogenloos over het achterliggende land zijn gelopen en die bovendien eeuwenlang de tijd hebben gehad. Dit is een situatie die thans op vrijwel alle plaatsen tot de onmogelijkheden behoort. Dergelijke processen noemt Doing, althans in het kader van regeneratie van vochtige duinvalleien, ongecontroleerd, onvoorspelbaar en onbeheersbaar.

In dit verband wil hij nog wel kwijt dat hij nogal wat moeite heeft met de term natuurlijkheid. Liever zou hij zien dat er gebruik wordt gemaakt van het begrip vervangbaarheid. Beheerders dienen bij het formuleren van beheersdoelstellingen uit te gaan van de mate van onvervangbaarheid van een landschap. Dit is een term die als volgt is te kwantificeren: hoeveel jaar duurt het voordat verloren gegane waarden weer "hersteld zijn". Hoe onvervangbaarder een landschap is, des te behoudender dient het beheer te zijn.

Met name noemt hij in dit verband de hoge binnenduinstrand van de vastelandsduinen van Noord- en Zuid-Holland die vaak eeuwenlang aan ontkalking onderhevig is geweest.

Kleinschalige verstuiwingen werken in zo'n landschap vaak verrijkend. Bij grootschalige verstuiwingen gaan gemakkelijk grote waarden verloren. Dit soort verstuiwingen is dan ook vooral in jonge landschappen als de zeereep en aangrenzende duinzones op zijn plaats.

Ook ziet Doing goede mogelijkheden op de Waddeneilanden die immers veel langer dan de vastelandsduinen onder invloed van verstuiwingen zijn geweest en bovendien vanwege hun kalkarmoede een veel minder gevarieerde begroeiing hebben. Wellicht is dit de enige wijze waarop waardevolle buntgraskortsmosgemeenschappen zich zullen kunnen herstellen.

Al met al komt Doing tot de conclusie dat het maar goed is dat er in het Nederlandse duingebied een flink aantal verschillende beheerders actief is die elk op hun eigen wijze invulling geven aan dit beheer. Wanneer dan op lokaal niveau continuïteit van beheer plaatsvindt, zal dat er mede voor zorgen dat de grote variatie die zo kenmerkend is voor de Nederlandse duinen, in stand blijft.

Dr. Ir. Th. W. M. Bakker is hoofd Natuur en Landschapsbeheer van het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, C. ten Haaf is directeur van ecologisch adviesbureau Ten Haaf en Bakker te Alkmaar.